

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

В. В. Кривошій, кандидат економічних наук

Ринкові перетворення в економіці України створили умови для розвитку конкуренції у сфері ресторанного господарства, зміни структури та характеру послуг, пропонованих населенню, підвищили роль підприємств ресторанного господарства в розвитку економіки країни та задоволенні індивідуальних потреб людини і, нарешті, зумовили підвищення якості життя населення, його добробуту.

Становлення ринкових відносин і посилення конкуренції об'єктивно вимагають особливої уваги вчених і практичних працівників до проблем розвитку прогресивних форм і методів обслуговування, нових видів послуг, до оцінки ефективності суб'єктів господарювання у ресторанному господарстві.

Інтеграційні процеси, що відбуваються у сфері торгівлі та ресторанного господарства, змінили вигляд підприємств і ставлення населення до цієї діяльності. Відзначаються високі темпи зростання товарообігу ресторанного господарства, що перевищує темпи зростання товарообігу роздрібною торгівлі.

Метою статті є обґрунтування та вдосконалення особливостей формування політики розвитку сучасних підприємств ресторанного господарства.

Враховуючи ринкові зміни в розвитку сучасної галузі, ресторанне господарство розглядається як галузь національного господарства, специфічний вид економічної діяльності щодо задоволення потреб населення у сфері позадомашнього харчування та організації дозвілля за рахунок виробництва, реалізації та організації споживання продукції власного виробництва та купованих товарів, надання різноманітних послуг населенню з метою отримання прибутку. Сучасний ринок ресторанного господарства нарощує оберти: про це

свідчать як статистичні дані, так і поява нових підприємств ресторанного господарства.

З 1999 р. для обороту підприємств ресторанного господарства характерні безперервне зростання обсягу продукції і високі темпи розвитку. У 1990 р. велика частина підприємств ресторанного господарства (громадського харчування) належала державі, 94,5 % продукції вироблялося на державних підприємствах. Проте за останні двадцять років це співвідношення зазнало значного коригування. Оборот ресторанного господарства у державному секторі становить трохи більше 6 %. Наразі основна маса продукції ресторанного господарства виробляється і реалізується на підприємствах приватної форми власності [2]. Це свідчить як про позитивні, так і негативні явища.

За останні десять років змінилася частка товарообігу підприємств залежно від форм власності. У цілому за Україною оборот ресторанного господарства за формами власності за 2000–2010 рр. складається таким чином (табл. 1).

Різке скорочення частки державної форми власності в обороті ресторанного господарства відбулося здебільшого за рахунок підприємств соціального призначення (їдалень при дошкільних і навчальних закладах, промислових підприємствах тощо).

Для обороту підприємств ресторанного господарства характерні безперервне збільшення обсягу продукції і високі темпи зростання. Що стосується чисельності працівників, зайнятих на підприємствах ресторанного господарства, то в останні роки спостерігається тенденція зростання зайнятих на малих підприємствах, тому що держава активно підтримує розвиток малого підприємництва, що також підтверджує різке збільшення обсягу інвестицій в основний капітал малих підприємств.

Таблиця 1

**Оборот ресторанного господарства за формами власності
(у фактичних діючих цінах), тис. грн**

Рік	Оборот ресторанного господарства, всього	За формами власності (відсотків до підсумку)		
		державна	приватна	інша
1999	597,0	18,0	51,0	31,0
2000	813,9	20,3	46,4	33,3
2001	1131,7	18,6	49,0	32,4
2002	1485,5	16,1	51,3	32,6
2004	1879,5	14,6	55,4	30,0
2006	2366,0	12,8	57,5	29,7
2008	3080,0	12,0	58,8	29,2
2010	3950,0	6,5	65,0	28,5

Незважаючи на коригування видів і назв підприємств, у даний час переважно зберігається професійна спрямованість ресторанного господарства. Збільшення в значній частині відбувається за рахунок системи швидкого обслуговування населення.

Розвитку галузі ресторанного господарства сприяє збільшенню платоспроможного попиту населення, який визначається зростанням грошових доходів та іншими індикаторами рівня добробуту населення, а також демографічною ситуацією в країні. Це зростання супроводжується збільшенням попиту на продукцію ресторанного господарства, що реалізується за рахунок зростання середньодушового обороту ресторанного господарства. Підвищення попиту також пов'язане зі зростанням величини прожиткового мінімуму, що пояснюється впливом інфляційних процесів.

Позитивним фактором є зростання працездатного населення, яке здебільшого і є споживачем продукції підприємств ресторанного господарства. В останні роки в галузі ресторанного господарства відбуваються помітні зміни: в порівнянні з початком 1990-х рр. мережа підприємств збільшилася, підвищилися показники забезпеченості мережі, покращилися якість і організація обслуговування. Зросли добробут, ділова активність, прискорюється темп життя, зміна менталітету українців з орієнтацією на західний діловий спосіб життя, необхідність більш економного використання робочого часу – все це зумовлює активний розвиток мережі ресторанного господарства [2, с. 26–32].

Однією з ключових тенденцій останніх років стало залучення інвестицій в індустрію ресторанного бізнесу. До галузі виявляють певний інтерес великі українські та іноземні інвестори. Однією з тенденцій розвитку ресторанного господарства стає зростання частки мережевих проєктів. За різними оцінками, частка мережевих підприємств становить 25–35 % підприємств ресторанного господарства і продовжує збільшуватися.

Щорічний приріст мережі підприємств швидкого обслуговування за країною в цілому становить близько 20–25 % – така ситуація тримається вже кілька років і, очевидно, збережеться в найближчі роки [4]. Високі темпи зростання української мережі підприємств швидкого харчування забезпечуються появою нових ресторанів, в першу чергу в нових торговельних центрах, в яких розміщені фудкорті, окремі ресторани самообслуговування.

Сегмент елітних ресторанів сьогодні є найменш динамічним у галузі. Експерти пояснюють скорочення елітних ресторанів насиченням ринку.

Крім того, у ресторанному бізнесі протягом останніх років спостерігається тенденція до зміщення акценту відомих рестораторів з сегмента елітних у сегмент демократичних ресторанів. Ресторани середньоцінового сегмента превалюють на ринку. У регіонах тенденція до збільшення частки закладів середньоцінового сегмента ще більш помітна. Найбільш динамічно розвиваються демократичні ресторани, що мають яскраво виражену спеціалізацію за кутньою.

Мережа організацій ресторанного господарства продовжує розвиватись. Наразі вона представлена різноманітними типами підприємств – це ресторани, бари, кафе, піцерії, кав'ярні, їдальні, закусочні, підприємства виїзного обслуговування, підприємства швидкого обслуговування, що зумовлено різноманітністю послуг, які надаються населенню.

Тенденції розвитку мережі ресторанного господарства [4]: 1) розвиток загальнодоступної мережі організацій ресторанного господарства, включаючи мережу підприємств швидкого харчування, орієнтованих на різні верстви населення і розташованих у місцях масового відпочинку населення, паркових зонах, уздовж автомагістралей, на вокзалах; 2) відновлення мережі підприємств, що забезпечують харчуванням учнів; 3) створення мережі підприємств ресторанного господарства, що належать підприємствам торгівлі, з метою збільшення обсягу товарообігу та доходів суб'єктів ринку; особливо це стосується підприємств швидкого харчування при торгово-розважальних комплексах, а також відділів кулінарії; 4) розвитком підприємств з національною кухнею, фірмовій мережі підприємств, а також додаткових форм обслуговування – кейтеринг, доставка продукції додому. Перераховані тенденції зумовлюють появу нових видів організацій ресторанного господарства, зростання конкуренції між ними, поглинання неконкурентоспроможних.

Розвиток ресторанного господарства стримують такі чинники: недосконалість системи оподаткування, недостатній платоспроможний попит населення, брак виробничих і складських приміщень, нестача у господарюючих суб'єктів власних оборотних коштів.

Сектор ресторанного господарства, на нашу думку, необхідно розглядати, в першу чергу, як сферу послуг, де більше половини цінності пропонованого продукту повинні забезпечувати сервісні елементи обслуговування. Традиційно вважається, що в ресторані вартість продуктів харчування становить 20–30 % від суми, зазначеної в рахунку, а решта припадає на закупівлю продуктів, приготування страв, сервірування столу і додаткові витрати (парковка, гардероб, туалет і інтер'єр ресторану тощо). Цей факт дуже важливо враховувати при виведенні на ринок нового закладу.

Упродовж 2006 до 2010 рр. на ринку ресторанного господарства Харкова та Харківської області лідирували мережі «Макдоналдс», «Кофеїн» і «Сушія». Крім нарощування річного обороту, у розвитку найбільших мереж велике значення має територіальне розширення і збільшення кількості точок [144, с. 268–269]. Так, за підсумками 2009 р. найбільшою мережею володіла компанія «Маркон» – в цей період кількість точок наблизилася до рівня 200 од., а на початку 2010 р. він був подоланий (табл. 2).

Таблиця 2

Зростання мереж – найбільших операторів ринку ресторанного господарства України в натуральному та процентному вираженні

Мережа	Зростання мережі за кількістю точок, 2008 р.	Зростання мережі, %	Зростання мережі за кількістю точок, 2009 р.	Зростання мережі, %
Кофеїн	47	31,7	4	2,6
Шоколадниця	43	113,1	8	21,1
Кофе Хаус	36	42,8	10	11,6
Челентано	35	56,5	10	15,9
Мафія	32	54,2	7	11,7
Планета суші	20	62,5	3	9,1
McDonald's	18	12,6	1	0,7
Чайна ложка	14	46,6	4	12,9
Козирна карта	14	11,6	0	0
Десятка	10	25,6	4	9,8
IL Патіо	8	16	1	1,9
Смак	8	8,9	6	5,9
Сушія	5	2,6	6	3,1

Вважаємо, що індустрію ресторанного господарства можна визначити як певну втілено-предметну область, в якій одночасно складаються два типи економічних відносин: конкуруючих між собою ресторанів, а також цих суб'єктів з постачальниками сировини, матеріалів, інших ресурсів і споживачами продукції (товарів, робіт, послуг).

Індустрія ресторанного господарства являє собою в даний час, на нашу думку, галузь народного господарства, яка комплексно здійснює процес виробництва, реалізації та обслуговування споживачів готової їжі відповідно до їх соціально-економічними потребами та можливостями. Крім того, індустрія ресторанного господарства – частина відтворювального циклу, яка охоплює відносини обміну товарів (робіт, послуг) на гроші, в які вступають продавець (виконавець) і покупець, що споживає товар (роботи, послуги).

Для встановлення факту товарообміну важливо визначити, хто є власником товару, і в який момент відбувається перехід прав власності від одного учасника угоди до іншого (від продавця, виконавця до покупця). Це визна-

чення дає значний простір для встановлення географічних і продуктових кордонів, тобто для формування індустрії ресторанного господарства [2].

Проведений аналіз сучасного стану і динаміки діяльності підприємств ресторанного господарства (табл. 3) виявлено, що рентабельність продукції у ресторанному господарстві в 2009 р. становила –3,3 %, тобто в цей час підприємства не отримували прибуток, але з початку 2010 р. становище повільно покращувалося і рентабельність продукції становила +3,3 %, а рентабельність активів – 5,4 %. Розпочинаючи з 2008 р. спостерігається падіння показників, оскільки на початок 2008 р. рентабельність продукції становила 18,5 %, а рентабельність активів 7,5 %. Досліджено, що падіння рентабельності супроводжується зростанням обороту галузі. Показано, що середньооблікова чисельність працівників, зайнятих у ресторанному господарстві, становить 7,8 млн осіб (16,6 % усіх зайнятих в економіці), 62 % всіх працівників у ресторанному господарстві – жінки.

Таблиця 3

Основні показники розвитку ресторанного господарства України

Показник	Рік				
	2006	2007	2008	2009	2010
1. Обороти, млрд грн	8,9	11,4	18,36	15,5	17,6
2. Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування млн грн	-59,15	-70,35	-272,1	-215,4	-201,5
3. Підприємства, які отримали прибуток у відсотках до загальної кількості	64,0	65,7	61,9	59,9	56,8
4. Кількість осіб, що працюють у галузі, відсотків до загальної кількості працюючих	17,75	22,9	22,75	20,45	18,45
5. Рентабельність продукції, %	7,5	8,2	-6,3	-3,3	3,3
6. Обороти активів, млрд грн	28,75	36,82	5,195	6,169	34,312
7. Розмір середньої заробітної плати, грн	1050	1250	1380	1402	1548

Підприємства ресторанного господарства мають високі показники оборотності капіталу. Встановлено, що частка ресторанного господарства в іноземних інвестиціях збільшується щорічно і в 2010 р. досягла 44,5 %.

При цьому практично в усіх регіонах України спостерігається досить активний розвиток

цієї мережі. Так, Центрами податкової служби України у 2010 р. було розглянуто 7631 проект реконструкції та будівництва підприємств ресторанного господарства. На контролі за ходом будівництва числяться 8479 підприємств (табл. 4).

Таблиця 4

Оборот підприємств ресторанного господарства у фактичних цінах, млн грн

Region	Рік							2009 р. у відсотках до 2008 р. у відповідних цінах
	1995	1998	2001	2003	2005	2007	2009	
Київ	4748	5349	11175	19576	26223	36378	48110	103,8
Харківський	445	845	1112	1748	2292	3153	3874	101,2
Дніпропетровський	425	584	912	1579	1934	2728	3584	108,9
Донецький	845	1048	1570	2293	3136	4587	6053	119

Незважаючи на коригування видів і назв підприємств, у даний час здебільшого збереглася професійна спрямованість підприємств ресторанного господарства, розширившись у значній частині за рахунок системи швидкого обслуговування населення в усіх її проявах.

Державна статистика в даний час не дозволяє привести точні дані за різними сегментами, проте вони, як і дані Державної податкової служби України, свідчать про активний розвиток цього ринку. Переважна кількість підприємств ресторанного господарства зосереджено в Києві (табл. 5).

Таблиця 5

Кількість підприємств ресторанного господарства за окремими регіонами станом на 1 січня 2010 р.

Окремі регіони та міста України	За даними статистичних збірників			За даними незалежного обстеження
	крупні й середні підприємства	малі підприємства	разом	
Всього в Україні	3709	12382	16091	19260
Київ	310	2445	2755	5206
Харківський	874	1711	2615	2884
Донецький	460	2451	2911	3035
Дніпропетровськ	202	1377	1579	3062

Розвиток галузі ресторанного господарства багато в чому залежить від стану зовнішнього середовища, тобто від соціально-економічних, демографічних, політичних процесів, що протікають, у тому числі, в одному з найбільших міст України – Харкові.

За останні роки різко підвищилася потреба в підприємствах ресторанного господарства, що в першу чергу пов'язано з підвищенням рівня зайнятості працездатного населення, необхідністю економії часу на ведення домашнього господарства. З'явилася потреба в швидкому, збалансованому якісному харчуванні на підприємствах, у навчальних закладах, у придбанні напівфабрикатів високого ступеня готовності для домашнього приготування. З'явилися нові продукти харчування, сучасні технології приготування страв, прогресивні

форми обслуговування споживачів; розширився перелік послуг, що надаються підприємствами цієї сфери.

Основні напрями науково-технічного прогресу в ресторанному господарстві передбачають: 1) раціоналізацію та реконструкцію діючих підприємств ресторанного господарства; 2) індустріалізацію (централізація виробництва, автоматизація заготівельних підприємств); 3) механізацію процесів, застосування сучасного обладнання, розробку прогресивної технології виробництва продукції ресторанного господарства на базі нової техніки; 4) збільшення виробництва найважливіших видів контрольно-касових машин і ваговимірювальних приладів; 5) механізацію трудомістких робіт; 6) упровадження наукової організації праці; 7) застосування електронно-обчис-

лювальної техніки, автоматизованих систем управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кривошей В. В. Трудовий капітал ресторанного господарства: теорія та методологія : монографія / В. В. Кривошей. – Х. : ФОРТ, 2010. – 272 с.
2. Кривошей В. В. Економічний механізм підвищення продуктивності праці в підприємствах ресторанного господарства : монографія / В. В. Кривошей, В. І. Оспіщев. – Х. : ХДУХТ, 2009. – 255 с.
3. Кривошей В. В. Динамика трудовых ценностей украинских работников отрасли ресторанного хозяйства / В. В. Кривошей // Пермский институт (филиал) ГОУ ВПО «Российский государственный торгово-экономический университет». – Пермь : ОТ и ДО, 2010. – С. 43–49.
4. Кривошей В. В. Развитие программы управления благосостоянием ресторанного хозяйства с использованием механизма эффективного управления трудовым капиталом / В. В. Кривошей // Сборник статей Пермского института (филиал) ГОУ ВПО «Российский государственный торгово-экономический университет». – Пермь : ОТ и ДО, 2011. – С. 136–140.
5. Кривошей В. В. Розвиток підприємств ресторанного господарства / В. В. Кривошей // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. – Випуск 261: в 7 т. – Е-1. – Д. : ДНУ, 2010. – С. 127–132.

УДК 331.101.6:339.37

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ПРОДУКТИВНІСТЮ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

В. В. Максюта

В умовах сучасної ринкової економіки головним завданням управління персоналом торговельних підприємств є досягнення оптимального рівня продуктивності праці. Ріст продуктивності праці в торгівлі досягається не лише впровадженням новітніх досягнень в області техніки, технології та управління підприємством, але й ефективною системою стимулювання праці. Так, стимулювання працівників торгівлі з метою заохочення підвищувати продуктивність праці є головним завданням управлінців в сучасних умовах тому виникає нагальна потреба в дослідженні теоретико-методичних засад управління продуктивністю праці на підприємствах роздрібно торгівлі.

Значний вклад в дослідження проблеми управління продуктивністю праці внесли Л. Абалкін, В. Адамчук, А. Амосов, Д. Богиня, І. Бондар, І. Герчикова, В. Гупалов, Г. Емерсон, О. Здоров, А. Калина, В. Кри-

вошей, М. Мескон, Д. Сінк, Н. Павловська, Н. Пітель, В. Плаксов, А. Ревенко, В. Філева, Ю. Фоміна, В. Шалімов, та інші вчені.

Незважаючи на численні дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців в Україні не вистачає системних досліджень у сфері управління продуктивності праці, що зумовлює втрату керованості процесами регулювання продуктивності праці на різних економічних рівнях, призводить до загострення кризових явищ в економіці.

Усі працівники мають потребу в позитивній оцінці своєї праці та розраховують на це. Вручення вітальних листів або просте схвалення працівників може сприяти вищій продуктивності праці. Продуктивність тих працівників, які прагнуть до успіху, може бути підвищеною за рахунок розширення кола завдань, які необхідно виконати. Включення працівників у програми комплексного управління якістю